

Технічні науки

УДК 628.543

Косова Віра Петрівна

асистент кафедри біотехніки та інженерії

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Косова Вера Петровна

ассистент кафедры биотехники и инженерии

Национальный технический университет Украины

«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Kosova Vira

Assistant Department of Bioengineering and Biotechnics

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Андрук Микола Миколайович

магістр

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Андрук Николай Николаевич

магистр

Национального технического университета Украины

«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Andruk Mykola

Student of Department of Bioengineering and Biotechnics

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

**МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ГІДРОДИНАМІКИ ТА
МАСООБМІННИХ ПРОЦЕСІВ ПРИ ЕКСТРАКЦІЇ БАВ З
РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ**

**МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ГИДРОДИНАМИКИ И
МАСООБМЕННЫХ ПРОЦЕССОВ ПРИ ЭКСТРАКЦИИ БАВ ИЗ
РАСТИТЕЛЬНОГО СЫРЬЯ**

**MATHEMATICAL MODELING OF HYDRODYNAMICS AND MASS
EXCHANGE PROCESSES DURING EXTRACTION OF
BIOLOGICALLY ACTIVE SUBSTANCES FROM VEGETABLE RAW
MATERIALS**

***Анотація.** Побудована математична модель руху рідини через шар подрібненої рослинної сировини в умовах перемішування з допомогою вібрації. Наочне представлення математичної моделі розподілення концентрації цільового продукту в екстрагенті.*

***Ключові слова:** математична модель, гідродинаміка, масообмін, екстрагент, цільовий продукт, рух рідини, екстракційне обладнання, інтенсифікації процесів.*

***Аннотация.** Построена математическая модель движения жидкости через слой измельченной растительного сырья в условия перемешивания с помощью вибрации. Наглядное представление математической модели распределения концентрации целевого продукта в экстрагенте.*

***Ключевые слова:** математическая модель, гидродинамика, массообмен, экстрагент, целевой продукт, движение жидкости, экстракционное оборудования, интенсификации процессов.*

***Summary.** A mathematical model of fluid motion through a layer of crushed vegetable raw materials under conditions of vibration mixing is*

constructed. Visual representation of a mathematical model of the distribution of the concentration of the target product in the extractant.

Key words: *mathematical model, hydrodynamics, mass transfer, extractant, target product, fluid motion, extraction equipment, process intensification.*

У фармацевтичній, харчовій, біотехнологічній галузях виробництва широко використовуються процеси екстракції цільових продуктів із сировини рослинного і тваринного походження. Масоперенос при екстракції цільових продуктів з рослинної сировини складається з процесу масовіддачі від поверхні матеріалу в екстрагенти, та переносу цільового продукту всередині матеріалу. Для інтенсифікації процесів екстракції цільового продукту з рослинної сировини запропоновані різноманітні конструкції екстрактерів: віброекстрактери, екстрактори з використанням кавітації, ультразвукових коливань, мікрохвильові екстрактори, екстрактори з комбінованим введенням енергії [1; 2].

На наш погляд найбільш перспективним є екстрактор з комбінованим введенням енергії від віброперемішуючого пристрою та генератора ультразвукових коливань. Інтенсивність проведення процесу екстракції залежить від гідродинаміки руху екстрагенту в екстракторі, поверхні масовіддачі, розподілу концентрацій цільового продукту в екстрагенті.

У більшості існуючих екстракторів для переробки сировини рослинного походження вилучення цільового продукту відбувається шляхом проходження екстрагенту через шар подрібненої сировини [3]. Для інтенсифікації процесу масовіддачі від поверхні сировини в екстрагент використовується віброперемішуючий пристрій [4], який створює режим знакоперемінного руху екстрагента в результаті якого руйнується приграничний шар і зменшується опір переносу цільового продукту.

Зважаючи на складний характер гідродинамічних та масообмінних процесів, що відбуваються в екстракторах з комбінованим введенням енергії в літературі практично відсутній їх математичний опис.

При проектуванні екстракційного обладнання та прогнозування ефективних режимів постає необхідність створити математичні моделі процесів гідродинаміки та масопереносу, що протікають в цьому обладнанні. Шар частинок твердого матеріалу розміщений на сітчастому дніщі корзини, що закріплено на штоку, який здійснює зворотно-поступальний рух у вертикальному циліндричному апараті, заповненому рідиною (екстрагентом) рис 1.

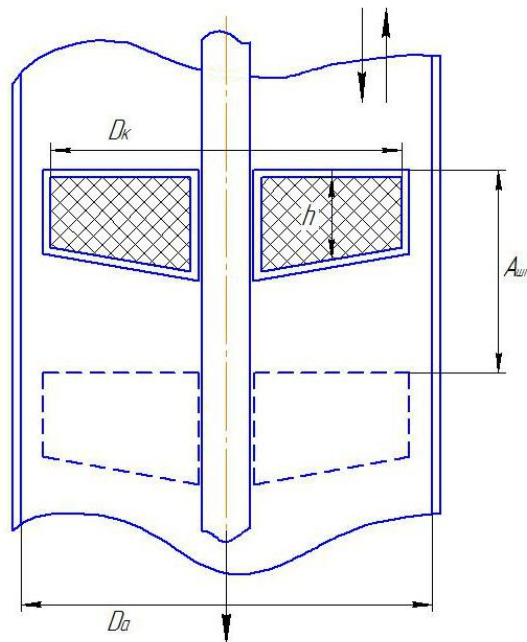

Рис. 1. Схема циліндричного вертикального апарату

У процесі руху штоку рідина проходить через шар твердих частинок і збагачується цільовим продуктом шляхом екстракції. Швидкість руху штоку змінюється за рівнянням:

$$W = W_{max} \cdot \sin \varphi \quad (1)$$

Позначимо період руху штоку T , а частоту руху $\omega = \frac{2\pi}{T}$, тоді швидкість руху штоку:

$$W = W_{max} \cdot \sin(\omega t) \quad (2)$$

де W_{max} - максимальне значення, швидкості в процесі руху штоку.

Переміщення корзини в напрямку координати z в залежності від часу:

$$z = \frac{A_{um}}{2} (1 - \cos(\omega t)) \quad (3)$$

Швидкість переміщення корзини:

$$\frac{dz}{dt} = \frac{A_{um} \cdot \omega}{2} \sin(\omega t) \quad (4)$$

Оскільки швидкість корзини і штоку однакові:

$$W_{max} = \frac{A_{um} \cdot \pi}{T} \quad (5)$$

Якщо період руху штоку складає T , швидкість приймає максимальне значення за модулем при умові, що $\sin \omega t = \pm 1$.

Отже,

$$\begin{aligned} \omega t &= \frac{\pi}{2}, & t &= \frac{T}{4}, \\ \omega t &= \frac{3\pi}{2}, & t &= \frac{3T}{4}. \end{aligned}$$

Рух рідини через шар твердих частинок можна розглянути на основі моделі фільтрації при умові, що шар осаду сформований [5; 6].

Запишемо диференціальне рівняння, що описує зміну тиску в часі по висоті шару твердих частинок [5; 6]:

$$\frac{\partial p}{\partial t} = \bar{b} \frac{\partial^2 p}{\partial z^2} \quad (6)$$

У початковий момент часу руху корзини з шаром твердих частинок розподілення тиску в шарі частинок можна виразити рівнянням:

$$P(z, 0) = P_1 \frac{z}{h} \quad (7)$$

Тиск на границях шару твердих частинок визначається з виразів:

$$P(0, t) = 0, \quad (8)$$

$$p(h, t) = P_1 + P_a \cdot \sin(\omega t). \quad (9)$$

Коефіцієнт $\bar{b}$ - коефіцієнт, який характеризує проникність осаду та стискаємість осаду [5; 6], визначаємо за рівнянням:

$$\bar{b} = \frac{\bar{G}}{\mu \bar{r}},$$

$\bar{r}$ – середній питомий коефіцієнт опору осаду; μ – коефіцієнт динамічної в'язкості; $\bar{G}$ – середній модуль стискаємість осаду.

У результаті розв'язку рівнянь (6)-(9) [5; 6] знайдені вирази для визначення витрати тиску при зворотно-поступальному русі рідини через шар твердих частинок:

$$P(z, t) = \left[P_1 + P_a \sin(\omega t) \right] \frac{z}{h} - \sum_{n=1}^{\infty} \left\{ \frac{8P_1 \exp\left[-\frac{\pi^2(2n-1)^2 \bar{b} t}{h^2}\right]}{\pi^3(2n-1)^3} - \frac{\frac{\pi^2 n^2 \bar{b} P_a}{h^2} \sin(\omega t - \varphi) + \frac{2P_a \sin(\omega t)}{\pi n} (-1)^{n-1} - \frac{\frac{\pi^2 n^2 \omega \bar{b} P_a}{h^2} \exp\left(-\frac{\pi^2 n \bar{b} t}{h^2}\right)}{\left(\frac{\pi^2 n^2 \bar{b}}{h^2}\right)^2 + \omega^2} \right\} \cdot \sin\left(\frac{\pi n}{h} z\right) \quad (10)$$

При умові, що залежність перепаду тиску по висоті шару твердих часточок виникає тільки у результаті руху штоку $P_1 = 0$, а рівняння (10) приймає вигляд:

$$P(z, t) = \frac{z}{h} \cdot P_a \sin(\omega t) - \sum_{n=1}^{\infty} \left[\frac{2P_a \sin(\omega t)}{\pi n} (-1)^{n-1} - \frac{\frac{\pi^2 n^2 \bar{b} P_a}{h^2} \sin(\omega t - \varphi) - \frac{\frac{\pi^2 n^2 \omega \bar{b} P_a}{h^2} \exp\left(-\frac{\pi^2 n \bar{b} t}{h^2}\right)}{\left(\frac{\pi^2 n^2 \bar{b}}{h^2}\right)^2 + \omega^2} \right] \cdot \sin\left(\frac{\pi n}{h} z\right) \quad (11)$$

$$\varphi_1 = \arctg \frac{\omega}{\frac{\pi^2 n^2 \bar{b}}{h^2}}.$$

Для визначення швидкості рідини на виході з шару твердих частинок при умові зворотно-поступального руху штоку запишемо рівняння наведене в [1; 2].

$$W_{вих} = \frac{1}{\mu\bar{r}} \left\{ \frac{P_1 + P_a \sin(\omega t)}{h} - \sum_{n=1}^{\infty} \frac{8P_1 \exp\left[\frac{\pi^2(2n-1)^2 \bar{b}t}{h^2}\right]}{h\pi^2(2n-1)^3} n - \frac{\frac{\pi^3 n^3 \bar{b} P_a}{h^3}}{\sqrt{\left(\frac{\pi^2 n^2 \bar{b}}{h^2}\right)^2 + \omega^2}} \sin(\omega t - \varphi_1) + \right. \\ \left. + \frac{2P_a \sin(\omega t)}{\pi n} (-1)^{n-1} - \frac{\frac{\pi^3 n^3 \omega \bar{b} P_a}{h^3}}{\left(\frac{\pi^2 n^2 \bar{b}}{h^2}\right)^2 + \omega^2} \exp\left(-\frac{\pi^2 n^2 \bar{b}t}{h^2}\right) \right\} \quad (12)$$

За умови $P_1=0$ рівняння перетворюється до виду:

$$W_{вих} = \frac{1}{\mu\bar{r}} \left\{ \frac{P_a \sin(\omega t)}{h} + \sum_{n=1}^{\infty} \left[\frac{\frac{\pi^3 n^3 P_a}{h^3}}{\sqrt{\left(\frac{\pi^2 n^2 \bar{b}}{h^2}\right)^2 + \omega^2}} \sin(\omega t - \varphi_1) + \frac{2P_a \sin(\omega t)}{\pi n} (-1)^{n-1} + \frac{\frac{\pi^3 n^3 \omega \bar{b} P_a}{h^3}}{\left(\frac{\pi^2 n^2 \bar{b}}{h^2}\right)^2 + \omega^2} \exp\left(-\frac{\pi^2 n^2 \bar{b}t}{h^2}\right) \right] \right\} \quad (13)$$

Максимальна за модулем швидкість рідини на виході з шару твердих часточок досягається при значенні $t = \frac{3T}{4}$, тобто при значеннях $\varphi = \omega t = \frac{\pi}{2}$,

$$\varphi = \frac{3\pi}{2} :$$

$$W_{вих} = \frac{1}{\mu\bar{r}} \left\{ \frac{P_a \sin\left(\frac{\pi}{2}\right)}{h} + \sum_{n=1}^{\infty} \left[\frac{\frac{\pi^3 n^3 P_a}{h^3}}{\sqrt{\left(\frac{\pi^2 n^2 \bar{b}}{h^2}\right)^2 + \omega^2}} \sin\left(\frac{\pi}{2} - \varphi_1\right) - \frac{2P_a \sin\left(\frac{\pi}{2}\right)}{\pi n} (-1)^{n-1} + \frac{\frac{\pi^3 n^3 \omega \bar{b} P_a}{h^3}}{\left(\frac{\pi^2 n^2 \bar{b}}{h^2}\right)^2 + \omega^2} \exp\left(-\frac{\pi^2 n^2 \bar{b} \frac{T}{4}}{h^2}\right) \right] \right\} \quad (14)$$

Вирази (13)-(14) дозволяють встановити залежності між максимальною швидкістю.

При зворотно-поступальному русі корзини рідина проходить через шар твердих частинок збагачується цільовим продуктом. Поза шаром твердих частинок перенос цільового продукту в рідині відбувається за рахунок конвекції. Оскільки вектор руху рідини направлений переважно вздовж осі z - W_z рівняння конвективної дифузії приводиться до вигляду [5]:

$$\frac{\partial c}{\partial t} + W_z \frac{\partial c}{\partial z} = 0 \quad (15)$$

$z = 0, c = c_n, t = 0, c = f(z).$

Швидкість рідини W_z в перерізі апарату при переміщенні корзини на відстань dz . Знайдемо з формули:

$$W_z = \frac{dV_p}{F_a dt} = \frac{F_a dz}{F_a dt} = \frac{dz}{dt} \quad (16)$$

де $dV_p = F_a dz$ – елементарний об'єм рідини що відповідає переміщенню корзини на відстань dz ;

$F_a = \frac{\pi D_a^2}{4}$ – площа перерізу апарату.

З урахуванням співвідношення (4):

$$W_z = \frac{A_{um}}{2} \omega \cdot \sin(\omega t) \quad (17)$$

Розв'язок рівняння (3.15) шукаємо у вигляді виразу [5]:

$$c(z, t) = c_1(t) + c_2(z) \quad (18)$$

Після підстановки виразу (18) в рівняння (15), враховуючи вираз (16) для швидкості W_z запишемо:

$$\frac{1}{\frac{A_{um}}{2} \omega \cdot \sin(\omega t)} \cdot \frac{\partial c_1(t)}{\partial t} = - \frac{\partial c_2(z)}{\partial z} = a$$

З огляду на те, що a – постійна величина:

$$c_1(t) = \frac{A_{um} \cdot a}{2} \omega \int_0^t \sin(\omega t) dt = - \frac{a A_{um}}{2} \cos(\omega t) + b_1 \quad (19)$$

$$c_2(z) = -az + b_2 \quad (20)$$

Вираз для визначення розподілення концентрації цільового продукту в рідині має вигляд:

$$c(z, t) = - \frac{a A_{um}}{2} \cos(\omega t) - az + b \quad (21)$$

Значення постійних інтегрування a і b знаходимо з системі рівнянь:

$$\begin{cases} c_n = -\frac{a \cdot A_{um}}{2} \cos(\omega t) + b \\ f(z) = -\frac{a \cdot A_{um}}{2} - az + b \end{cases},$$

$$a = \frac{c_n - f(z)}{z + \frac{A_{um}}{2}(1 - \cos(\omega t))}, \quad b = f(z) + \frac{c_n - f(z)}{z + \frac{A_{um}}{2}(1 - \cos(\omega t))} \cdot \left(\frac{A_{um}}{2} + z \right) \quad (22)$$

Остаточні вирази для визначення концентрації екстрагованої речовини в рідині:

$$c(z, t) = f(z) + \frac{[c_n - f(z)]}{z + \frac{A_{um}}{2}(1 - \cos(\omega t))} \left(\frac{A_{um}}{2} + z \right) - \frac{[c_n - f(z)]}{z + \frac{A_{um}}{2}(1 - \cos(\omega t))} \left(\frac{A_{um}}{2} \cdot \cos(\omega t) + z \right) \quad (23)$$

Після перетворень:

$$c(z, t) = f(z) + \frac{[c_n - f(z)] \cdot \left[\frac{A_{um}}{2}(1 - \cos(\omega t)) \right]}{z + \frac{A_{um}}{2}(1 - \cos(\omega t))}. \quad (24)$$

Для успішного проектування екстракційного обладнання та прогнозування ефективних режимів його роботи постає завдання створення математичної моделі процесів гідродинаміки та масопереносу, що протікають обладнанні з перемішуванням. Побудована математична модель руху рідини через шар подрібненої рослинної сировини в умовах віброперемішування дає можливість оцінити процес і спрогнозувати результати.

Література

1. Пономарев В.Д. Экстракция лекарственного сырья [Текст] / В.Д. Пономарев. М: Медицина, 1976. 202 с.
2. Зав'ялов В.Л. Розроблення високоефективної віброекстракційної літератури та перспективи її практичного використання [Текст] /В.Л. Зав'ялов, Т.Г. Мисюра, Н.В. Попова, В.Е. Деканський // Вібрації в техніці та технологіях, 2017. №2 (85). С. 81-94

3. Новицкий Б.Г. Применение акустических колебаний в химико-технологических процессах [Текст] / Б.Г. Новицкий. М: Химия, 1983. 192 с.
4. Беззубов А.Д. Ультразвук и его применение в пищевой промышленности [Текст] / А.Д. Беззубов, Е.И. Гарлинская, В.М. Фридман. М: Пищевая промышленность, 1964. 196 с.
5. Федоткин И.М. Математическое моделирование. Теория технологических процессов и их интенсификация [Текст] / И.М. Федоткин, И.С. Гулый. Киев: Арктур-А, 1998. 415 с.
6. Федоткин И.М. Математическое моделирование технологических процессов [Текст] / И.М. Федоткин, И.Ю. Бурлай, Н.А. Рюмкин. К: Техника, 2004. 312 с.